

Лёс нацыі ня можа залежаць ад аднаго чалавека

Тое, што “Белую Русь” навязалі расейцы, — байка

— Сёлета суседняя Літва адзначала 1000-годзьдзе дзяржаўнасьці. Беларуская ж грамадзкасьць у большасьці сваёй сьцьвярджала, што гэта ўсяго толькі міленіюм назвы, якая да таго ж мае большае дачыненне да сучаснай Беларусі, чым да Літвы. На вашу думку, адкуль варта пачынаць адлік беларускай дзяржаўнасьці?

— Дакладна вядома, што гэта адбылося значна раней за Літву. У “Аповесці мінулых гадоў” Полацкае княства ўпершыню згадваецца пад 862 годам. Аднак відавочна, што полацкая дзяржаўнасьць сягае значна даўнейшых часоў за летапісныя. Гэтак, у дацкай гісторыі згадваецца, што датчане ваявалі Полацак у IX стагодзьдзі, і нават называецца імя полацкага валадара — Вэспасій (*Vespasius*). Гэта значыць, што наша дзяржава ўжо тады была добра вядомая скандынавам. Таму мы маем чым ганарыцца значна больш за літоўцаў.

— І ўсё ж, ці маюць рацыю беларускія дасьледчыкі, якія пераконваюць, што сёньняшнія літоўцы ня мелі ніякага дачынення да Літвы, якая згадваецца пад 1009 годам?

— Вядома, што сьвяты Брунан з Квэрфуру быў замардаваны “на мяжы Літвы і Русі”, а гэта магло быць усюды — ад Полацку да Беластоку. Аднак паколькі ён меў навартаць паганцаў у хрысьціянскую веру, то, верагодна, гэта тычылася менавіта літоўцаў у сёньняшнім разуменьні гэтага слова. Прынамсі, я ня буду ў ніякім выпадку адмаўляць гэта.

— Як замежнікам ці проста далёкім ад гісторыі людзям патлумачыць, адкуль пайшла назва “Беларусь”?

— У беларускай гістарыяграфіі ўжо сфармавалася пэўная школа, якая займаецца вывучэньнем крыніцаў. Найперш яе прадстаўляюць Генадзь Сагановіч і Алесь Белы, да якіх са сваім дасьледаваньнем “Ад белых русінаў да беларусаў. Вытокі беларускай нацыянальнай ідэі” далучыўся і я. З існуючых матэрыялаў ясна відаць, што назва “Белая Русь” (*Alba Russia*) — заходнеэўрапейскага паходжаньня. У другой палове XIII стагодзьдзя можна, прынамсі, тэрэтычна дастасоўваць яе да нашых земляў. Пад канец XVI стагодзьдзя яна замацоўваецца за Полаччынай і Віцебшчынай. Таму ўсе, хто сьцьвярджае, што гэтую назву накінула нам Кацярына II ці іншыя расейскія цары, проста расказваюць байкі.

Беларусы — ліцьвіны бязь Вільні і русіны бязь Кіева

— Тэза Міколы Ермаловіча, што Вялікае Княства Літоўскае было беларускай дзяржавай — міт ці ўсё ж праўда?

— Справа ў тым, што беларусаў як нацыі тады не было. У цяперашнім выглядзе яна сфармавалася толькі ў XIX стагодзьдзі. Тады ж зьявіліся першыя меркаваньні, што ВКЛ было беларуска-літоўскай дзяржавай. Я лічу, што мы, беларусы, можам часткова адклікацца да гэтай традыцыі. Ніхто ня мае права пярэчыць нам, што гэта ня наша дзяржава. Але і мы ня можам манапалізаваць права на ВКЛ. У сёньняшніх катэгорыях гэта, безумоўна, была беларуска-літоўская дзяржава.

— У любым замежным даведніку вы прачытаеце аб тым, што ВКЛ — сярэднявечная дзяржава сучасных літоўцаў, а цяперашняя тэрыторыя Беларусі была пад іх прыгнётам. Акрамя гэтага, колішняя сталіца ВКЛ і цэнтар белару-

скага адраджэння Вільня сёння ёсць сталіцай незалежнай Літвы. Ці згодні вы з тым, што беларусы прайгралі літоўцам спрэчку за спадчыну ВКЛ?

— З такім самым поспехам можна сказаць, што беларусы прайгралі ўкраінцам ці расейцам спадчыну Кіеўскай Русі. Продкі большасці сучасных беларусаў — гэта не літоўцы, не ліцьвіны, а русіны. У такім сэнсе наша краіна абсалютна слухна называецца Беларуссю, бо гэта адпавядае яе этнічнаму паходжанню.

Беларусы, як я калісьці назваў гэта, дваіныя сіроты. Ліцьвіны бязь Вільні і русіны бязь Кіева. Быў гістарычны момант, калі Кіеў мог застацца за Вялікім Княствам Літоўскім. У такім разе мы маглі б прэтэндаваць на традыцыю Кіеўскай Русі. Паколькі гэта не адбылося, мы мусілі знайсці ўласную традыцыю паміж Кіевам і Вільняй. Таму нашай першадзяржавай варта лічыць Полацкае княства, а не ВКЛ.

— Які міт, на вашу думку, найвялікшы ў гісторыі Беларусі?

— Відаць, ліцьвінскі. Ён вельмі распаўсюджаны, і ягоныя прыхільнікі зацята адмаўляюць любую іншую традыцыю. Сапраўдныя міты адпавядаюць вельмі глыбіннай праўдзе, але ў гэтым выпадку ліцьвінскі міт — фальшывы і шкодны для беларускасці.

Паўтаруся, мы — беларусы, не ліцьвіны і не літоўцы. Мы маем сваю традыцыю, якая старэйшая за ВКЛ, за Літву. Як нацыя мы сфармаваліся ўжо пасля знікнення ВКЛ, таму ўсе, хто адрывае ўласна беларускую традыцыю, шкодзяць агульнай справе.

Каліноўскі належаў да трох нацыяў

— Спадар Алег, а Кастусь Каліноўскі быў палякам ці беларусам?

— Калісьці я меркаваў, што палякам, але цяпер так ня думаю. Думаю, ён сам да канца ня ведаў адказу на гэтае пытаньне. На жаль, мы ня маем ягоных непасрэдных выказванняў наконт нацыянальнасці, але ведаем у гісторыі іншага вельмі падобнага чалавека. Начальнік польскай дзяржавы Юзаф Пілсудзкі называў сябе і палякам, і ліцьвінам, і беларусам. Самае цікавае, што тады гэта не было супярэчлівым. Можна было належаць да трох нацыяў, якія разумеліся адрозна ад цяперашняга. Можна было быць палякам як грамадзянінам Рэчы Паспалітай, ліцьвінам як кыхаром ВКЛ і этнічным беларусам.

Напэўна, так адчуваў сябе і Каліноўскі. Прычым беларуская этнічнасць была для яго надзвычай важнай, інакш не напісаў бы апошняга верша сваёй каханай па-беларуску.

— Яшчэ адна гістарычная асоба, вакол якой дасюль вядуцца спрэчкі, — “начальнік беларускай дзяржавы” генэрал Булак-Балаховіч, якому вы прысьвяцілі кнігу “Жаўнеры БНР”. Пры ўсёй супярэчлівасці — ён больш станоўчы ці адмоўны персанаж?

— У нашай гісторыі цяжка адшукаць вельмі станоўчых герояў. У кожнага ёсць слабыя бакі. Напрыклад, у Каліноўскага — стаўленьне да праваслаўя. Булак-Балаховіч — фігура неадназначная. Ня буду называць яго беларускім героем, але ў збройным змаганні за незалежную Беларусь гэты чалавек зрабіў больш за ўсіх. Ніхто іншы не стварыў цэлую армію, якая змагалася за нашу незалежнасць. Ужо толькі гэтага дастаткова, каб ён застаўся ў нашай гісторыі.

Беласточчына прагаласавала б за Лукашэнку

— Наколькі за апошнія 100 гадоў змянілася стаўленьне палякаў да беларусаў? Ці можна сказаць, што яны пачалі бачыць у нас не “ўсходнія крэсы”, а самастойны народ?

— Гэта вельмі складанае пытаньне. Мне здаецца, што палякі перагледзелі стаўленьне да нас, але толькі пад уплывам палітычных фактаў, а менавіта — стварэння незалежнай дзяржавы. Аднак, думаю, гістарычна яны гэтага яшчэ не асэнсавалі. Прычым віна і на

баку беларусаў, якія, на думку палякаў, замала пра гэта думаюць. Паляку ў галаву не ўваходзіць, як беларус можа не гаварыць на сваёй мове.

— **Ці хуткімі тэмпамі асімілююцца беларусы Польшчы?**

— Мы таем, як сьнег на сонцы. Мы стараліся, як маглі, аднак жменька людзей ня можа супрацьстаяць вялікаму ціску дзяржавы, нацыі. Сёньня заяжджаеш у вёскі, дзе яшчэ год 20 таму гаварылі па-беларуску, і чуеш амаль адну польскую мову.

— **Часам нам тут, у Беларусі, здаецца, што Беласточчына ў Польшчы і Віленшчына вельмі станоўча ставяцца да ўлады Аляксандра Лукашэнкі. Ці так гэта?**

— Сапраўды, яшчэ некалькі гадоў таму, калі б выбары праводзіліся між беларусамі Беласточчыны, Лукашэнка атрымаў бы адсоткаў 80. У людзей ёсьць уяўленьне, што ў Беларусі парадак, заводы працуюць, калгасы не разваленыя... Цяпер колькасць прыхільнікаў беларускага прэзыдэнта меншая, бо падрасло маладое пакаленьне, якому ні да Лукашэнкі, ні да Беларусі няма ніякай справы. Яны накіраваны на Захад і больш прывязаны да такіх паняццяў, як свабода і дэмакратыя.

Апошнія 20 год былі прамарнаваныя

— **Вы рэгулярна наведваецеся на гістарычную радзіму. Якой вам бачыцца будучыня Беларусі як нацыянальнай дзяржавы?**

— Калі казаць пра разьвіццё нацыянальнай культуры, то бачу крок назад у параўнаньні з пачаткам 1990-х гг. Тады ўсе пераходзілі на беларускую мову, была вялікая надзея... Цяпер жа краіна зрусіфікаваная амаль дашчэнтку. Я даволі многа ежджу па Беларусі і нават там, дзе яшчэ 20 гадоў таму людзі паміж сабой натуральна гаварылі па-беларуску, цяпер чую толькі расейскую мову.

У 1970-х гг. я быў перакананы, што незалежнай Беларусі ніколі ня будзе, але здарыўся чуд. Таму цяпер, успамінаючы падзеі 1991-га, калі разам з сотняй тысяч чалавек я стаяў каля Дому ўраду пад бел-чырвона-белымі сьцягамі, веру ў сьветлую будучыню. Паколькі ў Беларусі значна болей людзей гаворыць па-беларуску, як у Ірляндыі па-ірляндзку, шанец узьняцца ёсьць.

— **Чаму ж на пачатку 1990-х гг. беларусізацыя правалілася?**

— Гэта зачараванае кола. Таму што не хапіла эліты, якая разумела неабходнасьць беларусізацыі. Апроч гэтага, уладным колам і апазыцыі не хапіла розуму, каб аб'яднацца і зразумець, што вялікіх рэчаў адразу дасягнуць немагчыма.

Як чалавек з пэўным палітычным досьведам магу сказаць адно: Беларусь вернецца да сытуацыі пачатку 1990-х гг. Зноў паўстануць пытаньні эканамічных і палітычных рэформаў. Шкада толькі, што гэтыя 20 гадоў былі, мякка кажучы, прамарнаваныя.

— **Што неабходна для таго, каб працэс нацыятварэньня ў Беларусі завяршыўся?**

— Дзяржаўная структура ў Беларусі настолькі гіерархізаваная, што на дадзены момант ці ня ўсё залежыць ад прэзыдэнта Беларусі. Але паколькі лёс нацыі ня можа быць падпарадкаваны аднаму чалавеку, спадзяюся, што беларусы знойдуць унутраныя сілы ў саміх сабе і ўстануць на ногі. Каб гэта здарылася, неабходна зьмена мінімум аднаго-двух пакаленьняў. Вельмі смутна казаць, але я ўжо ведаю, што не дажыву да гэтага.

— **Будучыня Беларусі — у Эўразьвязе ці гэта буфэр паміж Захадам і Усходам?**

— Беларусь найперш павінна быць незалежнай беларускай дзяржавай, а ўжо з кім яна будзе ў саюзах і уніях — абсалютна другараднае пытаньне.

Размаўляў Кастусь Лашкевіч.

Друкуецца паводле:

<http://news.tut.by/society/149094.html>, 5 кастрычніка 2009 г.